

Középiskolai eredménymutatók

Hazánkban 1967 és 1994 között évenként jelentek meg a 'Középiskolák felvételi vizsgaeredményei a felsőoktatási intézményekben' című kiadvány kötetei, amelyek 1987 óta tartalmazták a középiskolák sorrendjét is a felsőoktatási felvételek több mutatója szerint. Ezekre épült ezek szempontjait fejlesztette tovább az itt ismertetendő adatgyűjtő és feltáró munka.

Az eddig összegyűlt adatbázis terjedelme:

versenycsoport	versenyek (sorrendek) száma	időszak	eddig megszerzett adat	az adatállomány teljességének mértéke, %
OKTV	22	1986–2001	11524	100,00
OSZTV	88	1986–2001	8626	88,00
egyéb versenyek	71	1986–2001	17203	83,00
összesen	181		37353	95,50
felvételi vizsga – általános	4x14	1991–2001	400000	100,00
– tantárgyi	14	1992–2001	114000	100,00
összesen	251		551353	99,70

1. táblázat

A középiskolai oktatás fejlődésének vizsgálata

Miután valamennyi középiskola egy évtizedre vonatkozó adatai rendelkezésre álltak, kézenfekvő volt az igény, hogy vizsgáljuk ezeknek a mutatóknak az időbeli változását és csoportosítsuk ezeket az adatokat településtípusonként, megyénként, nagyvárosonként, fővárosi kerületenként, iskolafenntartónként, iskolatípusonként. Ily módon lehetővé vált, hogy objektív adatok alapján nemcsak az egyes iskolák fejlődését hasonlíthassuk össze, hanem meghatározott iskolacsoportok és ezen túl a középiskolai oktatás egészének fejlődésére vonatkozó következtetéseket is levonhassunk.

1997 óta évente megjelenik az a kiadvány, amely tartalmazza a középiskolák közti sorrendeket több eredményességi mutató szerint és a középiskolai oktatás fejlődésére vonatkozó megállapításokat. Ezt a kötetet minden évben megkapja minden középiskola, irányító szerv és közoktatással foglalkozó társadalmi szerv. A 2002-ben kiadott kötet 61 – a középiskolák fejlődésére vonatkozó – megállapítást tartalmaz, ezek közül, idő és hely hiányában, csak néhány:

A 20. század utolsó évtizedében az iskolák száma és a IV. (12.) osztályos tanulók száma 43–48 százalékkal növekedett, az ezekből az osztályokból a felsőoktatásba jelentkezők száma 85 százalékkal, a felvettek száma pedig több, mint 120 százalékkal emelkedett. Ez a jelentkezési arány 30 százalékos, a felvételi arány 56 százalékos növekedését idézte elő. Ez kétségtelenül ennek az időszaknak a legjelentősebb eredménye.

Az egyetemi, főiskolai hallgatók fele az iskolák 16–17 százalékából, kilencven százaléka az iskolák 56–57 százalékából került a felsőoktatásba. 2000-ben a felsőoktatásba hallgatókat küldő iskolák száma és aránya csökkent a korábbi évekhez képest.

Ezzel szemben a 2000-ben érettségizett tanulók közül 308 iskolából (az iskolák egyharmadából) tíznél kevesebb hallgatót vettek fel a felsőoktatási intézményekbe, ezekben tanult a 12. osztályosok 20,3 százaléka.

Az érettségi évében felvettek fele került

– a tudomány-, gazdasági, orvosi és művészeti egyetemekre a magyar középiskolák 8,7 százalékából,

– a műszaki és agrár egyetemekre 13,1 százalékából,

– a főiskolákra 18,8 százalékából.

Ennek a másik oldala, hogy

– a tudomány-, gazdasági, orvosi és művészeti egyetemekre a középiskolák 63,1 százalékából csak minden ötvenharmadik diák kerülhetett be,

– a műszaki és agrár egyetemekre a középiskolák 54,1 százalékából csak minden hetvenkilencedik diákot vették fel,

– a főiskolákon a középiskolák 42,6 százalékából csak minden tizenharmadik diák kapott helyet.

A közös és egységes írásbeli vizsgákon 1992–2000 között a 10 pont feletti átlagú dolgozatokat író iskolák aránya 13,7 százalékról 0,8 százalékra csökkent, ugyanakkor az 5 pontnál gyengébb dolgozatot író iskolák aránya 4,1 százalékról 25,3 százalékra emelkedett. Ez az irányzat még akkor is aggodalomra ad okot, ha tudjuk, hogy a dolgozatok pontátlaga függ azok nehézségétől is, és a dolgozatot írók létszáma és aránya évről-évre emelkedett, köztük mind több gyengébb középiskolai tanuló jelentkezett felvételre, ugyanakkor a felvételi mentességet élvező tanulók aránya évről-évre növekedett.

A nyelvvizsgák aránya a vizsgált tíz évben rohamosan növekedett a felvételre jelentkezők körében: míg 1991-ben átlagosan minden harmadik jelentkezőnek volt egy állami nyelvvizsgája, addig az utóbbi években már több, mint minden másodiknak. Az egész időszakot tekintve e vizsgák több, mint 90 százalékát azonban 277 iskola tanulói teljesítették, ez az iskolák 30 százaléka. Ezekben az iskolákban a tanulók 57,4 százalékának volt nyelvvizsgája. Az iskolák csaknem 70 százalékából – 654 középiskolából – jelentkezők közül viszont csak minden 8–9. fiatalnak volt egy nyelvvizsgája! Ezen belül az iskolák 30 százalékából, 284 iskolából jelentkező fiatal közül csak minden harmincnyediknek volt egy. Óriási tehát a különbség e tekintetben az iskolák egy kisebb hányada és az iskolák nagy többsége között.

Az OKTV-helyezést elért tanulók a vizsgált tizenöt évben 486 iskolából, a magyar középiskolák 51,4 százalékából kerültek ki. Ezek közül 230 gimnázium (a hazai gimnáziumok 73,5 százaléka), 111 vegyes középiskola (63,8 százalék) és 145 szakközépiskola (32,2 százalék). A megszerzett pontok kilencven százalékát 167 iskola (az iskolák 17,6 százaléka!) tanulói szerezték meg. Az elmúlt tizenöt év alatt az OKTV-n sikeresen szereplő középiskolák aránya az összes hazai középiskolához képest jelentősen csökkent (az iskolák több, mint egyharmadáról az egynegyedére).

Az OKTV-n dobogós helyezést (pontoszámokat) elért iskolák csoportján belül három fővárosi gyakorló gimnázium kiemelkedő eredményeket ért el, és megszerezte az elérhető „dobogós” helyezések 16,7 százalékát. 19 iskola birtokában van az ilyen helyezések 42,2 százaléka. Egy viszonylag szűk csoport – 50 iskola – szerezte meg a „dobogós” helyek (pontok) kétharmadát. A legkiemelkedőbb eredményeket elért tanulók döntő többségét tehát a magyar középiskolák 5 százalékában képzik. Ez az alacsony arány még akkor is elgondolkasztató, ha jól tudjuk, hogy az iskolák versenyzetési indítékai – a munkaerőpiacra való felkészítés eltérő feladatai miatt – eltérőek

A nemzetközi versenyeken a magyar közoktatás évről-évre igen jól vizsgázik, gyakoriak a „dobogós” helyezések, és szinte minden versenyen és minden évben a magyar csapatok a mezőny első ötödében foglalnak helyet. Az utóbbi két évben a kémia, matematika és fizika versenyeken emelkedtek ki csapataink.

A nyilvántartott 15 évben csak 96 iskola tanulói vettek részt a nemzetközi versenyeken, ez az iskolák 10,1 százaléka. Az ebben az időszakban elért 493 helyezést 83,4 százalékát 34 iskola tanulói szerezték (ez az iskolák 3,6 százaléka). Mindössze 26 olyan iskola van, amelyik ebben az időszakban háromnál több versenyzőt tudott kiállítani, ezek a kiküldött résztvevők 78,5 százalékát adták.

Mindezek a megállapítások a középisikolák igen nagymértékű differenciáltságát bizonyítják, amely évről-évre növekszik. Ugyancsak – szinte minden mutató tekintetében – nő a különbség a megyék, a településtípusok, az iskolafenntartók iskolái között.

Ezeket a mutatókat nem szabad sem túl-, sem alábecsülni. A felvételi vizsgák és a középisikolai tanulók versenyei elsősorban az adott tantárgyakból szerzett felkészültséget, tudást, azaz elsősorban a továbbtanulásra való alkalmasságot méri. A középisikolák egy jelentős részének azonban más feladatai is vannak, a munkaerőpiac igen változatos egyéb igényeit is ki kell elégíteniük. Hangsúlyozzuk, hogy az ismertetett vizsgálat erre vonatkozóan kevés támpontot nyújt. Azt is ki kell emelnünk, hogy a középisikoláknak a tantárgyi felkészítésen kívül sok egyéb feladatuk is van, többek között az egyéni képességek kibontakoztatása, az erkölcsi és testi nevelés. Ezeket a különböző versenyek legfeljebb csak áttételesen méri. Egy olyan iskola, amely a felvételi és a versenyeredmények tekintetében kiváló, középszerű lehet a nevelés hatékonysága terén, és amelyik eredményesen nevel, nem feltétlenül mutat fel versenyeken győztes tanulókat. Az iskolák összevetése csak a felvételi és a versenyeredmények alapján tehát félrevezető lehet, hiszen a nevelőmunka eredményességének összehasonlítására nem ad módot.

Felmérések a középisikolák 9. osztályaiban

A középisikolák azokat a tanulókat formálják, akik beiratkoznak hozzájuk. Egyes intézmények iránt olyan nagy az érdeklődés, hogy csak a jelentkezők legjobbjaikat tudják felvenni, számos iskolában viszont alig van válogatási lehetőség. Egyes középisikolák a legjobb általános iskolákból merítik tanulóikat, mások a gyengébbekből. Van, ahol olyan tanulókat képeznek, akiknek szülei sok kulturális és anyagi segítséget képesek adni gyermekeiknek, míg máshol a tanulók nagy része többszörösen hátrányos helyzetű. A települések mérete és szerkezete nagymértékben befolyásolja ezeket a tényezőket. Nincs az a tanári együttes, amely képes lenne ezeket a különbségeket kiegyenlíteni, nincsenek olyan mérési módszerek, amelyek képesek lennének valamennyi ilyen eltérést figyelembe venni.

Azért, hogy értékelni tudjuk a középisikolák tanulói által elért eredményeket, az elmúlt három évben felkértük a középisikolákat, hogy minden, 9. osztályt megkezdő középisikolai tanulóval töltsenek ki egy 15 kérdést tartalmazó kérdőívet, amelyből következtetni lehet a tanulók szociális körülményeire és általános iskolai tanulmányaira. A felmérésnek az volt a célja, hogy a középisikolákat összehasonlíthassuk a tanulók néhány szociális és előképzettségi mutatója alapján is, és e mutatókat összefüggésbe hozhassuk az iskola eredményességi mutatóival.

A kérdőívre adott válaszok egyértelműen igazolták azt a feltételezést, hogy igen jelentős eltérések vannak az iskolák között a tanulók korábbi tanulmányi eredményei, szociális helyzete, szülei előképzettsége között, és ezek szorosan összefüggnek a tanulók későbbi sikereivel, eredményességi mutatóival. Legerősebb az összefüggés egyik oldalról a felvételi arány, a felvételi írásbeli átlagok és a nyelvvizsga-arányok, másik oldalról az

A megszerzett pontok kilencven százalékát 167 iskola (az iskolák 17,6 százaléka!) tanulói szerezték meg. Az elmúlt tizenöt év alatt az OKTV-n sikeresen szereplő középisikolák aránya az összes hazai középisikolához képest jelentősen csökkent (az iskolák több mint egyharmadáról az egynegyedére).

általános iskolai átlagok, a szülők anyagi helyzete és az általános iskolai nyelvtanulás éveit között is.

A hozzáadott érték vizsgálatának előkészítése

Az eddigi vizsgálatokból kiderült, hogy a középiskolákat kezdő tanulók több szociális és tanulmányi mutatója (mint bemenő adat) és több eredményességi mutatója (mint kimenő adat) között szoros az összefüggés, más szóval az iskolák eredményességét általában nagy mértékben befolyásolja, hogy az iskolában milyen családi háttérű és felkészültségű tanulók kezdik meg tanulmányaikat. Vannak azonban kisebb számban olyan iskolák, amelyeknek a tanulói jobb vagy rosszabb eredményeket érnek el, mint azt az iskolát kezdő tanulók családi körülményei és felkészültsége indokolná. Ennek minden bizonnyal megvannak a mélyebb okai, amelyek összefüggnek a diákokat az iskolában érő hatásokkal.

A továbbiakban vizsgálni szeretnénk ezeket a hatásokat, amelyeket – egyelőre feltételesen – hozzáadott értéknek nevezünk.

Egyelőre óvatosan kell kezelni a hozzáadott érték számításának eredményeit. A bemenő adatokat illetően ugyanis még csak három felmérésre került sor (2000, 2001 és 2002 években), szemben az eredményességi mutatókkal, amelyeket egy évtizedre visszamenően tartalmaz az adatbázis. Egy-két év adatai egyes iskolák esetében tartalmazhatnak véletlenszerű elemeket. Ezért egyelőre az egyes iskolák adatait még nem publikáljuk, megvárjuk további 2–3 felmérés adatainak összegyűltét.

Úgy gondoljuk, e kutatás több irányban is továbbfejleszthető a jövőben: egyrészt kiterjeszhető az általános iskolákra és a szakiskolákra, másrészt újabb felmérések útján bővíthető az eredményességi mutatók köre.